

ҮНДСЭН ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ЖУРМЫН ТАЛААРХ ЗАРИМ ОРНЫ ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ ХУРААНГУЙ

Ц.Болормаа

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах журмын тухай асуудлыг судлахдаа Үндсэн хуулийн холбогдох зохицуулалтыг дараах асуудлын хүрээнд судлав. Үүнд:

1. *Нэр томьёо*
2. *Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хууль санаачлах эрх бүхий этгээд*
3. *Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөлд тавигдах шаардлага*
4. *Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг батлах эрх бүхий этгээд*
5. *Процессын хугацаа*
6. *Үндсэн хуулийн шүүхийн оролцоо*
7. *Хязгаарлалт /Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж үл болох нөхцөл байдал/*
8. *Хөндөж үл болох зохицуулалт* гэх агуулгын хүрээнд судлав.

Судалгаанд Ази тивээс: БНСУ, Япон, БНХАУ, Индонез, Энэтхэг, Европ тивээс: Болгар, Румын, Франц, Унгар, Бельги, Итали, Нидерланд, Испани, Португал, Польш, Чех, Латви, Эстони зэрэг улсыг өмнө хийсэн судалгаа²²⁷ наас сонгон, Үндсэн хуулийн холбогдох зохицуулалтыг харьцуулсан судалсан болно.

Үндсэн хууль гэж юу вэ: Үндсэн хууль бол тусгаар тогтносон аль ч улсын тусгаар тогтнолын тунхаг бичиг. Мөн тусгаар тогтносон улс болохынхоо хувьд төр, улсынхаа аливаа үйл хэргийг эмхлэн явуулахад баримтлах онолын (үзэл санааны) баримт бичиг юм. Иймээс ч бусад хуулиас өндөр хүчин чадалтай байдаг.

Үндсэн хууль нь зохицуулалтын хувьд:

- ***Regulation* буюу зохицуулалтын (журамласан) шинжтэй;**
- ***Declaration* буюу тунхагийн шинжтэй** байна.

Үндсэн хуулийн дээрх хэв шинж нь Үндсэн хуулийг өөрчлөх, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ, шаардлага болон процедурт нөлөөлдөг болох нь судалгаанаас харагдаж байна. Тухайлбал, доорх харьцуулсан хүснэгтэд хамруулсан 18 улсаас Үндсэн хуульдаа хамгийн их өөрчлөлт оруулсан улс нь Энэтхэг улс байх бөгөөд 68 жилийн хугацаанд нийт 100 орчим нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Учир нь Энэтхэг улсын Үндсэн хууль зохицуулалтын, журамласан шинжтэй бөгөөд Ерөнхий шүүгч, бусад шүүгч гэх мэт төрийн албан хаагчдын сар бүр авах цалингийн хэмжээг хүртэл заасан байдаг нь ойр ойрхон нэмэлт, өөрчлөлт хийх нөхцөл бүрдүүлж байна.

Зохицуулалтын шинжтэй Үндсэн хуультай улсын нэг болох Швейцар улс Үндсэн хуульдаа хүн амын орлогын албан татварын хувь хэмжээг тусгасан байдаг ба Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах дэг, батлах хувь нь бусад хууль тогтоомжийг хэлэлцэн батлахаас өөр дэгтэй байна.

Харин тунхагийн шинжтэй Үндсэн хуультай улс орны хувьд Үндсэн хуулийг өөрчлөх болон нэмэлт, өөрчлөлт оруулах журам нь хатуу байна. Тухайлбал манай улсын Үндсэн хууль тунхагийн хэв шинжийг агуулсан байдаг.

Дэлхийн улсуудын туршлагаас үзэхэд Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж болох үндсэн хоёр арга хэлбэр байдаг нь:

1. ард нийтийн санал асуулга;

а

²²⁷ Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах журмын асуудлыг бусад орны үндсэн хуульд зохицуулсан байдал. СТ-10/203. УИХ-ын Тамгын газрын Судалгаа, шинжилгээ олон нийттэй харилцах төв. 2010 он. Энэхүү судалгаанд сонгосон 18 орныг СТ-10/203-нд хамруулсан 54 улсаас сонгон авч 2017 оны 03 сарын байдлаар хамгийн сүүлийн нэмэлт, өөрчлөлт орсон англи хэл дээрх эхээс /www.constituteproject.org цахим хуудас/ нь холбогдох зүйл заалтыг орчуулан оруулсан болно.

2. хуульд заасан журмын дагуу буюу Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах (тусгайлсан) журмын тухай хуулиар гэсэн 2 хэлбэр байна.

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тусгайлсан зохицуулалт бүхий хууль тогтоомж нь мөн өөр өөр зохицуулалттайг судалгааны холбогдох хэсэгт оруулав. Мөн дэлхий нийтэд:

- нэмэлт, өөрчлөлт оруулж болох хялбар нөхцөлтэй журам тогтоосон уян хатан Үндсэн хууль,
- хатуу нөхцөлтэй журам тогтоосон хатуу Үндсэн хууль үйлчилж байна гэж Үндсэн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах журмын тухай хуулийн төслийн ажлын дэд хэсгийн гишүүд үзсэн байна²²⁸.

Үүнээс хатуу нөхцөлтэй журам дотроо хоёр янз байна:

- Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлыг парламентаар хэлэлцэж, ард нийтийн санал асуулгаар баталдаг. Хоёр парламент дамжин хэлэлцдэг, эсхүл төв парламент, орон нутгийн парламент нэг бүрээр хэлэлцдэг хүнд нөхцөлтэй.
- Парламентын 2/3, 3/4 хэлэлцэн баталдаг харьцангуй хүнд нөхцөлтэй журам байна.

1. Нэр томъёоны тухай

Улс орнуудын Үндсэн хуулийг өөрчлөхтэй холбоотой зохицуулалтаас үзэхэд Үндсэн хуульдаа дараах нэр томъёог ашигласан байна. Үүнд:

Англи хэл дээр:

- Change
- Change and addition
- Amendment
- Review, revision
- Alteration, reform
- reinstate

Орос хэл дээр:

- Изменение, дополнение (СНГ 12 орноос 9 нь)
- Поправка (Узбекистан, ОХУ)
- Пересмотр (Гүрж, Молдав) зэрэг нэр томъёог хэрэглэсэн байна.²²⁹

Судалгааны эх сурвалж болгон ашигласан www.constituteproject.org цахим хуудасны харьцуулалтын програмыг ашиглан хайлт хийж үзэхэд дийлэнх улс орон “amendment” буюу “нэмэлт, өөрчлөлт” гэх нэр томъёог ашигласан байх бөгөөд “revision” буюу “хянан үзэх” гэх нэр томъёог ашигласан улс ч цөөнгүй байна. Тухайлбал, Алжир улс “amendment” болон “revision” гэх нэр томъёог аль алийг нь Үндсэн хуульдаа тусгасан бол (Үндсэн хуулийг хянан үзэх, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах аль аль зохицуулалт бий) Бельги, Нидерланд, Португал зэрэг улс дан ганц “revision” гэх нэр томъёог ашигласан бөгөөд энэ нь Үндсэн хуулийг “хянан үзэх” гэдэг утгаар ойлгогдохоор байна. (дэлгэрэнгүйг Харьцуулсан хүснэгт1-ээс үзнэ үү)

“Amendment” буюу “Revision” гэх нэр томъёоны харьцуулалт²³⁰

	Amendment	Revision
--	-----------	----------

^a_____

²²⁸ Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах журмын тухай хуулийн хувийн хэрэг. Боть 3, 6 нүүр. 2010 он.

²²⁹ Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах журмын тухай хуулийн хувийн хэрэг. Боть 1. 2010 он.

²³⁰ <http://www.differencebetween.info/difference-between-amendment-and-revision>

Тодорхойлолт <i>Оксфордын толь бичиг (Oxford Dictionaries)</i>	A minor change or addition designed to improve a text, piece of legislation, etc. An article added to the US Constitution	The action of revising A revised edition or form of something
Description	Add or improve to the existing object or article.	To make changes to something that already exists.
In terms of the Constitution	To add guidelines, clarifications, or new provisions to a law that is already passed.	To re-examine the entire law and to make changes or alterations in the law.

“Alteration” буюу “шинэчлэн өөрчлөх” гэсэн нэр томъёог Бангладеш, Австрали тэргүүтэй зарим улсын Үндсэн хуульд хэрэглэсэн байна. Австралийн Үндсэн хуулийн наймдугаар бүлэгт “Alteration of the Constitution”²³¹ буюу “Үндсэн хуулийг шинэчлэн өөрчлөх” тухай зохицуулсан байдаг. Энэ бүлэгт “amendment” буюу нэмэлт, өөрчлөлтийг ч мөн хуульчилсан байна.

2. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хууль санаачлах эрх бүхий этгээд

Дэлхийн улс орнуудын Үндсэн хуулийг ерөнхийд нь авч үзвэл Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг санаачлагч нь:

- парламентын тодорхой хувь (2/3, 3/4, 1/4, 1/5 гэх мэт), эсхүл парламент бүхэлдээ;
- аль нэг байнгын хороо;
- парламентын гишүүн дангаараа;
- ерөнхийлөгч (бусад хууль санаачлах эрхгүй бөгөөд зөвхөн Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг санаачлах эрхтэй байхаар тусгайлан зохицуулсан улс байдаг. Тухайлбал Болгар, Эстони г.м);
- засгийн газар;
- сонгуулийн насанд хүрсэн тодорхой тооны иргэд санаачлах эрхтэй байна.

Судалгааны харьцуулсан хүснэгтэд хамруулсан 18 орноос Румын, Итали, Латви зэрэг улсад сонгуулийн насанд хүрсэн тодорхой тооны иргэд Үндсэн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах төсөл санаачилж болохоор хуульчилсан бол Бельгийн Вант Улс, Энэтхэг, Нидерланд зэрэг улсад зөвхөн парламентын Танхимууд санаачилхаар Үндсэн хуульд нь заасан байна. Бельгийн Вант Улс болон Нидерландын Вант Улсад парламентын Танхимууд Үндсэн хууль хянан үзэх, хянан өөрчлөх санал гаргах бол тус саналыг гаргасан даруйд парламентын Танхимууд өөрсдөө тарах эрх зүйн үр дагавар үүсэхээр заасан байдаг.

Түүнчлэн Беларусь 150 мянгаас доошгүй²³², Гүрж 200 мянгаас доошгүй²³³, Венесуэл сонгогчдын нэрсийн жагсаалт дахь сонгогчдын 15 хувь²³⁴, Швейцар 200 мянгаас доошгүй²³⁵ гэх мэтээр иргэд тодорхой хязгаартайгаар Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар санаачлах эрхтэй. Харин харьцуулсан хүснэгтэд хамруулсан 18 орноос Итали 50 мянган сонгогч, Румын 20 мянган иргэн, Латви сонгогчдын 10 хувь гэх мэт тогтоосон хязгаартайгаар иргэд санаачилж болно. (Дэлгэрэнгүйг хүснэгтээс үзнэ үү)

Болгар	-Парламентын гишүүн; -Сайд нарын Зөвлөл (Засгийн газар);
--------	---

а

²³¹ https://www.constituteproject.org/constitution/Australia_1985?lang=en

²³² https://www.constituteproject.org/constitution/Belarus_2004?lang=en

²³³ https://www.constituteproject.org/constitution/Georgia_2013?lang=en

²³⁴ https://www.constituteproject.org/constitution/Venezuela_2009?lang=en

²³⁵ https://www.constituteproject.org/constitution/Switzerland_2014?lang=en

	-Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг ҮА-н 1/2, эсхүл Ерөнхийлөгч санал оруулна²³⁶.
Эстони	-Парламентын гишүүн; -Парламентын бүлэг; -Засгийн газар; -Ерөнхийлөгч зөвхөн Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөл санаачлах эрхтэй²³⁷.

3. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөлд тавигдах шаардлага

Зарим улсын Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөлд дараах шаардлага тавигдахаар заасан байна. Үүнд:

- Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн томъёолол,
- Нэмэлт, өөрчлөлтийг оруулах үндэслэл, шалтгаан,
- Санаачлагчдын гарын үсэг, (*иргэд санаачилж байгаа тохиолдол 20 мянган иргэний гарын үсэг гэх мэтээр*)
- Уг нэмэлт, өөрчлөлт нь Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуульд нийцсэн болохыг зориуд зааж өгсөн байх²³⁸ зэрэг шаардлагууд тавигдаж байна.

4. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг батлах эрх бүхий субъект

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах (хянан өөрчлөх, шинэчлэн өөрчлөх) төслийг батлах эрх бүхий субъектийг авч үзвэл:

- Парламент батлах (хуульд заасан тодорхой хувиар),
- Зөвхөн ард нийтийн санал асуулгаар батлах,
- Парламент баталсны дараа ард нийтийн санал асуулгаар баталгаажуулах,
- Хоёрдмол хэлбэр бүхий гэж ангилж болохоор байна.

Хоёрдмол хэлбэр гэдэгт “хөндөж үл болох заалт”-д ордоггүй Үндсэн хуулийн зүйл, заалтыг өөрчлөхөөр бол парламент дангаар батлах бөгөөд Үндсэн хуулийн “хөндөж үл болох заалт”-д хамаарах бүлэг, зүйл, заалтад өөрчлөлт оруулахаар бол парламентаар баталсны дараа ард нийтийн санал асуулгаар батламжилахаар заасан улс орнуудын туршлага орно. Тухайлбал, Франц, Польш, Испани (3 улс) зэрэг орнууд байна.

Мөн энэхүү судалгааны харьцуулсан хүснэгтэд ороогүй ч зөвхөн ард нийтийн санал асуулгаар Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг баталдаг (Алжир) улс байдаг байна.

Тодруулбал, Бүгд Найрамдах Польш Улсад Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахдаа парламентын 2 танхимаар хэлэлцэн батлах заалттай²³⁹. Хэдий тийм ч хөндөж үл болох гэж үздэг Үндсэн хуулийн хэсгүүдэд өөрчлөлт оруулахаар бол (*Бүгд Найрамдах Улсын тухай, хүний үндсэн эрх, эрх чөлөө, баталгааны тухай, Үндсэн хуулийн өөрчлөлтийн тухай*) парламентын 2 танхимаар хэлэлцэн баталсан Үндсэн хуулийг 45 хоногийн дотор ард нийтийн санал асуулгаар баталгаажуулахаар заасан байдгаараа онцлогтой.

Энэхүү судалгааны харьцуулсан хүснэгтэд хамруулсан 18 орноос:

- Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг парламент дангаар баталдаг - **10 улс** (БНХАУ, Энэтхэг, Индонез, Унгар, Бельги, Итали, Нидерланд, Португал, Чех, Болгар),
- Парламент баталсны дараа ард нийтийн санал асуулга явуулдаг - **5 улс** (БНСУ, Япон, Румын, Латви, Эстони,)
- Хоёрдмол процессоор баталдаг улс – **3 улс** (Франц, Польш, Испани)

а_____

²³⁶ Болгарын Үндсэн хуулийн 154 дүгээр зүйл.

²³⁷ Эстонийн Үндсэн хуулийн 103 дугаар зүйл.

²³⁸ Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах журмын тухай хуулийн хувийн хэрэг. Боть 3. 2010 он

²³⁹ БНПУ-ын Үндсэн хууль, §235.4

- Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлаар ард нийтийн санал асуулга явуулахгүй тухай Үндсэн хуульдаа тусгайлан заасан – **1 улс** (*Унгар давхардсан тоогоор*) байна.

Унгар улс Үндсэн хуулиа 2011 онд шинэчлэн найруулж, 2013 онд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан бөгөөд Үндсэн хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан “Үндэсний санал асуулга”-ын тухай зүйлийн 3(а) заалтад *Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай асуудлаар Үндэсний санал асуулга явуулахгүй*²⁴⁰ гэж заажээ.

5. Процессын хугацаа

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлын хүрээнд процессын дараах хугацаа тавигдана. Үүнд:

- хэлэлцэж эхлэх хугацаа,
- хэлэлцэн батлах хугацаа,
- завсарлагын хугацаа,
- ард нийтийн санал асуулга явуулах хугацаа,
- гарын үсэг зурах буюу ёсчлох,
- нэмэлт, өөрчлөлтийг дахин хэлэлцэхгүй байх хугацаа,
- хүчин төгөлдөр болох хугацаа зэрэг хугацаа байна.

Ихэнх улсын Үндсэн хуульд Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг санаачлах эрх бүхий парламентын гишүүдийн хувь, батлах хувийг тодорхой заасан бол процедурын хугацааг тэр бүр Үндсэн хуульдаа тодорхой тусгахгүй байгаа нь харагдав. Энэ судалгаанд хамруулсан 18 орноос процессын хугацааг нарийн заасан улс нь Польш байна.

Хэлэлцэж эхлэх хугацаа: Польш улсын хувьд Сеймд өргөн барьснаас хойш 30 дахь өдрөөс эхлэн хэлэлцэнэ. /§235.3/

Хэлэлцэн батлах хугацаа: Польшийн Сейм нь анхны хэлэлцүүлгээс 60 хоногийн дараа баталж болно. /§235.5/ Сеймээр батлагдсаны дараа 60 хоногийн дотор Сенат батална /§235.2/ гэж заасан бол Итали улсын хувьд хоёр Танхимаар хэлэлцэн батлах хугацаа 3 сар байхаар заасан Үндсэн хуульдаа заажээ.

Завсарлага авах хугацаа: Үндсэн хуульд тусгайлан заагаагүй.

Ард нийтийн санал асуулга явуулах хугацаа: Польшийн Үндсэн хуульд Сенат баталснаас хойш 45 хоногийн дотор баталгаажуулах тухай бүх нийтийн санал асуулга явуулахыг шаардаж болно. Сеймийн маршал бүх нийтийн санал асуулга явуулах өргөдөл хүлээн авснаас хойш 60 дотор бүх нийтийн санал асуулга явуулах шийдвэрийг **нэн даруй** гаргана /§235.6/ гэж заасан. Харин бусад оронд батламжлах санал асуулга явуулах хугацаа ихэнх тохиолдолд 30 хоног байхаар заасан байна. Тухайлбал, БНСУ, Румын, 30 хоногийн дотор ард нийтийн санал асуулга явуулахаар заажээ. Ард нийтийн санал асуулга явуулах хамгийн бага хугацаа 15 хоног байхаар Испанийн Үндсэн хуульд заасан байна.

Итали болон Эстони улсын хувьд санал асуулгыг 3 сарын дотор явуулахаар заасан нь судалгаанд сонгосон 18 орны хувьд хамгийн урт хугацаа нь байна.

Гарын үсэг зурах буюу ёсчлох хугацаа: Гарын үсэг зурж ёсчлох хугацаа нь Ерөнхийлөгч хуулийг хүлээн авснаас хойш 21 хоногийн дотор гарын үсэг зурж, Польшийн хуулийн эмхэтгэлд нийтэлж, нийтэд зарлах үүрэг хүлээнэ.

Нэмэлт, өөрчлөлтийг дахин хэлэлцэхгүй байх хугацаа: Энэхүү судалгаанд сонгон авсан 18 орноос Португал улс Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулснаас хойш 5 жилийн хугацаанд дахин нэмэлт, өөрчлөлт оруулахгүй байхаар заасан байна. Мөн Эстони Улсын Үндсэн хуульд “*Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар санаачилсан зүйл, заалт дэмжигдээгүй бол 1 жилийн хугацаанд дахин санаачлахгүй*” гэж заасан байна.²⁴¹

Хүчин төгөлдөр болох хугацаа: Эстони Улсын Үндсэн хуульд хүчин төгөлдөр болох

²⁴⁰ https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2013?lang=en

²⁴¹ Эстони Улсын Үндсэн хууль. 2011 онд нэмэлт, өөрчлөлт орсон. 168 дугаар зүйл.

хугацааг тусгайлан заагаагүй бол хэвлэгдсэнээс хойш 3 сарын дотор хүчин төгөлдөр болно гэж заасан байна. (Дэлгэрэнгүйг харьцуулсан хүснэгтээс үзнэ үү)

6. Үндсэн хуулийн шүүхийн оролцоо

Судалгаанд сонгон авсан 18 орноос Унгар Улсын Үндсэн хуульд (2011 онд шинэчлэн батлаад 2013 онд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан) заахдаа Үндсэн хуулийн шүүх зөвхөн Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах процедур нь Үндсэн хуульд нийцсэн эсэх тухай хянан үзнэ гэж заасан байна.

Харин Үндсэн хуулийн шүүхийн урьдчилсан дүгнэлт гаргуулах зохицуулалт бүхий зарим орон байна. Тухайлбал: Киргиз §96.3, Украин §159, Молдав §141.2.²⁴² зэрэг байна.

7. Хязгаарлалт /Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж үл болох нөхцөл байдал/

Ихэнх орны Үндсэн хуульд дараах тохиолдолд Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар санаачлах, хэлэлцэх, батлахыг хориглосон байна. Үүнд:

- Дайны болон онц байдал тогтоосон үед нэмэлт, өөрчлөлт оруулахыг хориглох;
- Ард нийтийн санал асуулга явуулахгүйгээр Үндсэн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулахыг хязгаарлах;
- Эзэн хааны эзгүй үед, эзэн хааныг түр орлон гүйцэтгэж байгаа үед Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахыг хориглосон байна. (Дэлгэрэнгүйг харьцуулсан хүснэгтээс үзнэ үү)

8. Хөндөж үл болох зохицуулалт

Энэхүү судалгааг хийхэд ашигласан эх сурвалж болох www.constituteproject.org цахим хуудаст байршуулсан 194 улсын Үндсэн хуулиас 78 улс нь Үндсэн хуульдаа “хөндөж үл болох заалт”-ын тухай тодорхой зохицуулсан байна. Судалгаанд сонгон авсан 18 улсаас:

- хөндөж үл болох заалтад хязгаар тавиагүй улс - 4 (Энэтхэг, Унгар, Латви, БНХАУ)
- тодорхой шалгууртайгаар хөндөж үл болох заалтыг **өөрчлөх боломжтой** улс – 8 (Польш, Португал, БНСУ, Япон, Румын, Испани, Болгар, Эстони)
- хөндөж үл болох заалтыг хатуу тогтоосон улс – 7 байна. (Дэлгэрэнгүйг харьцуулсан хүснэгтээс үзнэ үү).

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

^a

²⁴² Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах журмын тухай хуулийн хувийн хэрэг. Боть 3, 2010 он.

**ҮНДСЭН ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТАЛААРХ ЗАРИМ
УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ**

Харьцуулсан хүснэгт

1. БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
Батлагдсан: 1948.07.17 Өөрчлөгдсөн: 1987.10.29 https://www.constituteproject.org/constitution/Republic_of_Korea_1987?lang=en	128 дугаар зүйл (1) Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах саналыг Үндэсний Ассамблейн нийт гишүүдийн олонх эсхүл Ерөнхийлөгч гаргана.	130 дугаар зүйл (1) Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай төслийг нийтэд зарласнаас хойш 60 хоногийн дотор Үндсэний Ассамблей (YA) хэлэлцэх шийдвэрийг YA-н нийт гишүүдийн 2/3-ын саналаар шийдвэрлэнэ. (2) Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг YA-аар хэлэлцэн шийдвэрлэснээс хойш 30 хоногийн дотор ард нийтийн санал асуулга (national referendum) явуулна. Санал асуулгын дүнг Үндэсний ассамблейн сонгуульд оролцох эрх бүхий сонгогчдын олонхын өгсөн саналаар батална. (3) Энэхүү зүйлийн 2 дэх заалтын дагуу санал асуулгын дүнг хүлээн зөвшөөрснөөр Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлт хүчин төгөлдөр болж, Ерөнхийлөгч нэн даруй нийтэд зарлана.	128 дугаар зүйл (2) Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхийг сунгах тухай Үндсэн хуульд оруулах санал, эсхүл Ерөнхийлөгчийг дахин сонгох тухай Үндсэн хуульд оруулах санал нь уг өөрчлөлтийн тухай санал дэвшүүлэх үед үүргээ гүйцэтгэж буй Ерөнхийлөгчид үл хамаарна. 129 дүгээр зүйл Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай саналыг Ерөнхийлөгч 20 буюу түүнээс дээш хоногийн өмнө нийтэд зарлана.
2.ЯПОН УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
Батлагдсан: 1946.11.03 Хүчин төгөлдөр үйлчилсэн: 1947.03.03 http://www.solon.org/Constitutions/Japan/English/english-Constitution.html	9 ДҮГЭЭР БҮЛЭГ 96 дугаар зүйл Санаачлах эрхийг зөвхөн парламент эдэлнэ. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахдаа Төлөөлөгчдийн танхим буюу доод танхим, Зөвлөхүүдийн танхим буюу дээд танхим тус бүрийн гишүүдийн 2/3 болон түүнээс дээшихийн саналыг авсан байх шаардлагатай.	96 дугаар зүйл ...Ийнхүү гишүүдийн 2/3-ын саналаар зөвшөөрөгдсөн төслийг ард нийтийн санал асуулга явуулж шийдвэрлэнэ. Санал асуулгад оролцогчдын олонхын дэмжлэг авсан нэмэлт, өөрчлөлтийг ард түмний нэрийн өмнөөс Эзэн хаан хуульчлах бөгөөд энэхүү нэмэлт, өөрчлөлт нь Үндсэн хуулийн бүрэлдэхүүн хэсэг нь болно.	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар бол Үндсэн хуулийн 9 дүгээр бүлгийн 96 дугаар зүйлд заасан журмыг баримтална. Ард нийтийн санал асуулга хамгийн чухал үндэслэл байхаар зохицуулсан байна. Санал асуулга явуулахгүйгээр Үндсэн хуульд аливаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулахыг хязгаарлажээ.
3. БҮГД НАЙРАМДАХ ХЯТАД АРД УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	хязгаарлалт
Баталсан: 1982.12.04 Хамгийн сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт 2004 онд орсон	62.АТИХ нь дараах чиг үүрэг, бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 1.Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулах; 2.Үндсэн хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих;		64.АТИХ-ын Байнгын хорооны, эсхүл АТИХ-ын төлөөлөгчдийн 1/5-ээс -Үндсэн хуульд заагаагүй

https://www.constituteproject.org/constitution/China_2004?lang=en	<p>67.АТИХ-ын Байнгын хороо нь дараах эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>1.Үндсэн хуулийг тайлбарлах, Үндсэн хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p> <p>2.АТИХ-аас тогтоохоос бусад хууль тогтоомжийг батлах, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах;</p> <p>3.АТИХ-ын чөлөөт цагт тэдний баталсан хууль тогтоомжид хэсэгчилсэн нөхөлт, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах ба ингэхдээ тухайн хууль тогтоомжийн суурь зарчмыг зөрчиж болохгүй;</p> <p>4.хууль тогтоомжийг тайлбарлах;</p> <p>7.Үндсэн хууль, бусад хууль тогтоомжийг зөрчсөн Төрийн зөвлөлийн тогтоол шийдвэр, засаг захиргааны байгууллагын дүрэм, журмыг хүчингүй болгох;</p> <p>8.Төв Засгийн газарт шууд захирагдах хотын захиргаа болон өөртөө засах орон, мужийн төрийн эрх мэдлийг хэрэгжүүлэгч байгууллагын Үндсэн хууль, бусад хууль тогтоомж, эсхүл захиргааны дүрэм, журамтай зөрчилдсөн шийдвэр, журмыг хүчингүй болгох;</p>	<p>дээшихийн санаачилсан Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг АТИХ-ын бүх төлөөлөгчдийн 2/3-ын саналаар батална. Хууль тогтоомжийг АТИХ-ын бүх төлөөлөгчдийн хоёрны нэгийн саналаар батална.</p>	
4. БҮГД НАЙРАМДАХ ЭНЭТХЭГ УЛС			
<p>Баталсан: 1949.11.26</p> <p>Өөрчлөгдсөн:</p> <p>Нийт 96 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсон. Хамгийн сүүлд 2015 онд нэмэлт, өөрчлөлт орсон.</p> <p>https://www.constituteproject.org/constitution/India_2015?lang=en</p>	<p>368 дугаар зүйл</p> <p>(2) Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг зөвхөн Парламентын Танхимууд санаачлах эрхтэй ба хуулийн төсөл нь танхим бүрээр хэлэлцэгдэж, тухайн танхимын гишүүдийн 2/3-ын ирцтэйгээр санал хураалт явуулж, танхимийн нийт гишүүдийн олонхоор батална.</p>	<p>368 дугаар зүйл</p> <p>(2) Хуулийн төслийг Ерөнхийлөгч зөвшөөрснөөр төсөлд тусгасны дагуу Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах ба дараах нөхцөлийг хангана:</p> <p>(a) 54, 55, 73, 162 дугаар заалт, эсхүл 241 дүгээр заалт; эсхүл</p> <p>(b) V хэсгийн IV бүлэг, VI хэсгийн V бүлэг, эсхүл XI хэсгийн I бүлэг; эсхүл</p> <p>(c) Долдугаар жагсаалтаас аль нэг нь, эсхүл</p> <p>(d) Парламент дахь Мужуудын төлөөлөл; эсхүл</p> <p>(e) Энэхүү заалтад өөрчлөлт оруулахаар бол уг хуулийн төслийг Ерөнхийлөгчид өргөн мэдүүлэхээс өмнө Мужуудын хууль тогтоогчдын 1/2-ээс доошгүйн саналаар хүлээн зөвшөөрөгдсөн байх ёстой.</p> <p>(4) Энэхүү заалтад орсон Үндсэн хуулийн аливаа өөрчлөлтийн (III хэсэг), 1976 оны Үндсэн хуулийн актын 55 дугаар хэсэг (Дөчин хоёр дахь өөрчлөлт)-ийг мөрдөж эхэлснээс өмнө эсхүл дараа нь бүх шатны шүүхэд маргаан үүсгэхгүй.</p>	<p>368 дугаар зүйл</p> <p>(1) Үндсэн хуульд өөрөөр заагаагүй бол Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах эрхийнхээ хүрээнд Парламентаас хууль хэлэлцэн батлах дэгийн дагуу Үндсэн хуулийн аливаа заалтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, эсхүл хүчингүй болгож болно.</p> <p>(3) 13 дугаар заалтын нөхцөл нь энэхүү заалтанд орсон аливаа өөрчлөлтөнд үл хамаарна.</p> <p>(5) Аливаа асуудлыг шийдвэрлэх үүднээс, энэ заалтад заасны дагуу Үндсэн хуулийн зүйл заалтыг нэмэх, өөрчлөх, эсхүл хүчингүй болгох талаар Парламентад Үндсэн хуулиар олгосон эрхэд ямар нэг хязгаарлалт байхгүй.</p>
5. БҮГД НАЙРАМДАХ ИНДОНЕЗ УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
<p>Баталсан: 1945 онд баталсан</p> <p>Өөрчлөгдсөн: 1959, 2002 онд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан.</p> <p>https://www.constituteproject.org/constitution/Indonesia_2002?lang=en</p>	<p>Хоёр дугаар бүлэг</p> <p>Ардын Зөвлөлдөх Хурал</p> <p>3 дугаар зүйл</p> <p>Ардын Зөвлөлдөх Хурал нь Үндсэн хууль батлах, Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах бүрэн эрхтэй.</p>	<p>16 дугаар бүлэг</p> <p>Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт</p> <p>37 дугаар зүйл</p> <p>1/ Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах саналыг Ардын Зөвлөлдөх Хурлын нийт гишүүний хамгийн багадаа 1/3-ээс доошгүйн ирцтэйгээр хуралдсан тохиолдолд өргөн барьж болно.</p> <p>2/ Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах санал нь бичгэн хэлбэрээр байх бөгөөд өөрчлөх заалтыг тусган, өөрчлөх шалтгааныг дурдсан байна.</p> <p>3/ Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахын тулд Ардын Зөвлөлдөх Хурлын нийт гишүүний 2/3-оос доошгүй нь хүрэлцэн ирсэн байх шаардлагатай.</p> <p>4/ Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай шийдвэрийг нийт гишүүний 50+1 нь хүлээн зөвшөөрснөөр батлан гаргана.</p>	<p>37 дугаар зүйл</p> <p>5/ Төрийн хэлбэр болох Бүгд Найрамдах Индонез, нэгдмэл Улстай холбоотой зүйлүүдэд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж болохгүй.</p>

6. БҮГД НАЙРАМДАХ ПОЛЬШ УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
Батлагдсан: 1997.04.02 Өөрчлөгдсөн: 2005, 2009 он https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005?lang=en	235 дугаар зүйл (1) Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Сеймийн нийт гишүүний тавны нэг, Сенат, эсхүл Ерөнхийлөгч өргөн мэдүүлнэ.	235 дугаар зүйл (2) Сеймээр батлагдсаны дараа 60 хоногийн дотор Сенатаар батлагдсан хуулиар Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулна. (3) Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлгийн уг төслийг Сеймд өргөн барьснаас хойш 30 дахь өдрөөс эхлэн хэлэлцэнэ. (4) Үндсэн хуулийн өөрчлөлтийг Сеймийн хуулиар тогтоосон гишүүдийн тооны талаас багагүй нь оролцсон ирцтэй хуралдааны гишүүдийн гуравны хоёроос доошгүйн саналаар, Сенатын хуулиар тогтоосон гишүүдийн тооны талаас багагүй нь оролцсон хуралдааны харьцангуй олонхын саналаар батална. (6) Хэрэв, Үндсэн хуулийн 1, 2, 12 дугаар бүлгийн эх бичвэрийг хөндөж байгаа бол хуулийн төслийг Сенатын танхим 45 хоногийн дотор хэлэлцэж батлах бөгөөд Ерөнхийлөгч болон Төлөөлөгчдийн танхим, Сенатын танхимын гишүүдийн тавны нэгийн шаардлагаар төслийг ард нийтийн санал асуулгаар хэлэлцүүлэн баталгаажуулж болно. Дээрх шаардлагыг хүлээн авсны дараа Төлөөлөгчдийн танхимын тэргүүн санал асуулгыг 60 хоногийн дотор явуулах тухай тогтоол гаргана. Санал асуулгад оролцогсдын олонхын дэмжлэг авсан хуулийн төслийг хүлээн зөвшөөрсөнд тооцно. (7) Төлөөлөгчдийн танхимаар ийнхүү батлагдсан хуулийг танхимын тэргүүн Ерөнхийлөгчид өргөн барих бөгөөд Ерөнхийлөгч 21 хоногийн дотор түүнийг баталгаажуулж, гарын үсэг зурж нийтэд мэдээлнэ.	235 дугаар зүйл (5) Үндсэн хуулийн 1, 2, 12-р бүлгийн эх бичвэрт өөрчлөлт оруулахаар хийж буй хуулийг Сеймээр батлахдаа тухайн төслийн анхны хэлэлцүүлэг явуулсаас хойш 60 хоногийн дараа баталж болно.
7. БҮГД НАЙРАМДАХ РУМЫН УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
Баталсан: 1991.11.21 Өөрчлөгдсөн: 2003 он 7 хэсэг, 156 зүйлтэй. https://www.constituteproject.org/constitution/Romania_2003?lang=en	150.1 дугаар зүйл • Засгийн газраас санал болгосноор Ерөнхийлөгчийн; • 1/4 –ээс доошгүй тооны төлөөлөгч болон сенаторуудын; • санал өгөх эрхтэй 500 000–аас доошгүй тооны иргэд санаачилж болно. 150.2 Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг иргэд санаачилж байгаа бол хамгийн багадаа нийт мужийн 50 хувь, эдгээр мужуудын болон Бучарэст хотын хамгийн багадаа 20,000 иргэний дэмжсэн гарын үсгийг авснаар хууль санаачлах эрх үүснэ.	151 дугаар зүйл: Нэмэлт өөрчлөлт оруулах процедур 1. Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг хэлэлцэж Депутатуудын танхим, Сенатын танхим тус бүрийн гишүүдийн 2/3-ын саналаар батална. 2. Хоёр танхим тус тусдаа хэлэлцээд санал нэгдэхгүй тохиолдолд хамтарсан хуралдаан явуулж төслийг хоёр танхимын нийт гишүүдийн 3/4-ын саналаар батална. 3. Төслийг хэлэлцэн баталснаас хойш 30 хоногийн дотор ард нийтийн санал асуулга явуулж дэмжигдсэн тохиолдолд эцэслэн батална.	152 дугаар зүйл: Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн хязгаар 1. Румын Улсын үндэсний, тусгаар тогтнолын, нэгдмэл ба бүрэн бүтэн байдалтай холбоотой заалт, бүгд найрамдах удирдлагын хэлбэр, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, шүүх эрх мэдлийн бие даасан байдал, улс төрийн олон ургальч үзлийн, төрийн албан ёсны хэлний асуудлаар Үндсэн хуулийн холбогдох заалтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулж болохгүй. 2. Иргэдийн үндсэн эрх, эрх чөлөө болон баталгааг халах, хязгаарлах үр дагавартай аливаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулахгүй. 3. Дайн, дайн бүхий болон онц байдлын үед Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахгүй.
8. БҮГД НАЙРАМДАХ ФРАНЦ УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл,

өөрчлөлт орсон огноо			хязгаарлалт, хэлбэр
Баталсан: 1958.10.04 Өөрчлөгдсөн: 2008 он https://www.constituteproject.org/constitution/France_2008?lang=en		89 дүгээр зүйл Ерөнхий сайд болон Парламентын гишүүдийн санал болгосноор Ерөнхийлөгч санаачлах эрхтэй. Хоёр танхим /Үндэсний хурал, Сенат/-аар батална. Ард нийтийн санал асуулгаар, эсхүл Конгрессоос эцэслэн батална.	89 дүгээр зүйл Нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, Бүгд Найрамдах Улсын төрийн удирдлагын хэлбэрийг өөрчлөхөөр нэмэлт, өөрчлөлт хийж болохгүй.
9.БҮГД НАЙРАМДАХ УНГАР УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
Шинэчлэн баталсан: 2011 Өөрчлөгдсөн: 2013 https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2013?lang=en	УДИРТГАЛ: S зүйл 1.Шинэ Үндсэн хууль батлах, эсхүл өмнөх Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар бол Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгч, Засгийн газар, аль нэг байнгын хороо, эсхүл Үндэсний Ассамблейн аль нэг гишүүн санаачилна. 2. Шинэ Үндсэн хууль болон Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг Үндэсний Ассамблейн гишүүдийн гуравны хоёрын саналаар батална.	УДИРТГАЛ: S зүйл 3.Үндэсний Ассамблейн дарга нь батлагдсан Үндсэн хууль эсхүл Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтөд 5 хоногийн дотор гарын үсэг зурж, БНУ-ын Ерөнхийлөгчөд илгээнэ. БНУ-ын Ерөнхийлөгч нь Үндсэн хууль эсхүл Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг хүлээн авснаас хойш 5 хоногийн дотор гарын үсэг зурж, Төрийн албан ёсны хэвлэлд нийтлүүлнэ. Хэрэв БНУ-ын Ерөнхийлөгч нь Үндсэн хууль эсхүл Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг баталсан процедур нь Үндсэн хуульд нийцэхгүй байна гэж үзвэл Үндсэн хуулийн шүүхэд хянуулах хүсэлт гаргана. Үндсэн хуулийн шүүх хүсэлтийг хянан үзээд хуульд нийцсэн байна гэж үзвэл БНУ-ын Ерөнхийлөгч шуурхай гарын үсэг зурж, Төрийн албан ёсны хэвлэлд мөн журмаар нийтлүүлнэ. 4.Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг хэвлэхдээ нэмэлт, өөрчлөлт орсон бүлэг, серийн дугаар, хэвлэгдсэн огноог тэмдэглэнэ. 8зүйл: Үндэсний санал асуулга 3. Дараах тохиолдолд Үндэсний санал асуулга явуулахгүй: (а)Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай асуудлаар... 24 зүйл: Үндсэн хуулийн шүүх Үндсэн хуулийн шүүх Үндсэн хууль эсхүл Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг хянан үзэхдээ зөвхөн процедуртай холбоотойгоор хянан үзнэ...	-
10.БЕЛЬГИЙН ВАНТ УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
Баталсан: 1831 он Өөрчлөгдсөн: 2015 онд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан 9 хэсэг, 8 бүлэг, 198 зүйлтэй https://www.constituteproject.org/constitution/Belgium_2015	195 зүйл Холбооны хууль тогтоох эрх мэдлийг хэрэгжүүлэгч нь Үндсэн хуулийг хянаж засах шаардлагатай эсэх талаар мэдэгдэл хийх эрхтэй.	VIII хэсэг, 195 дугаар зүйл 2. Ийм мэдэгдлийн дараа Хоёр Танхим автоматаар тарна. Хоёр Танхимыг Үндсэн хуулийн 46 дугаар зүйлийн дагуу шинээр бүрдүүлнэ. 3. Танхимууд Үндсэн хуулийг хянан өөрчлөх талаар Хааны саналд нийцүүлэн шийдвэрлэнэ. Энэ тохиолдолд Танхимууд танхим бүрдээ гишүүдийн 2/3-ын оролцоотойгоор хэлэлцүүлж санал өгсөн гишүүдийн 2/3-оос доошгүйн саналаар Үндсэн	196 дугаар зүйл: Дайны цагт, эсхүл Холбооны нутаг дэвсгэр дээр хоёр Танхим чөлөөтэй цугларах боломжгүй үед Үндсэн хуулийг хянан өөрчилж болохгүй. 197 дугаар зүйл: Хянан хэлэлцэх үедээ Хааны Үндсэн хуулийн эрх мэдлийг хүндэтгэн үзэж, Үндсэн хуулийн 85-88, 91-95, 106 болон 197 дугаар зүйлд ямар ч өөрчлөлт оруулж үл болно. 198 дугаар зүйл: Хаан ширээнд хааныг түр орлож буй

14?lang=en		хуулийн хянан өөрчлөлтийг батална. 198 дугаар зүйл: Хааныг түр орлож байгаа тохиолдолд Танхимууд тухайн Танхим бүрийн гишүүдийн 2/3-оос доошгүй ирц бүрдсэн тохиолдолд зөвхөн хэлэлцэж болно. Гишүүдийн 2/3-оос багагүй нь дэмжсэн ч өөрчлөлтийг баталж болохгүй.	тохиолдолд Хааны Үндсэн хуулийн бүрэн эрхийн асуудлаар Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж болохгүй.
11. БҮГД НАЙРАМДАХ ИТАЛИ УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
Баталсан: 1947 Өөрчлөлт: хамгийн сүүлд 2012 онд нэмэлт өөрчлөлт орсон. https://www.constituteproject.org/constitution/Italy_2012?lang=en	71 дүгээр зүйл -Засгийн газар; -Парламентын гишүүд; -Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөлд эрх бүхий хуулийн этгээд болон сонирхогч талууд; -50,000-аас багагүй сонгогчид гарын үсгээ цуглуулан хуулийн төсөл боловсруулах замаар хууль санаачлах эрхтэй	138 дугаар зүйл Үндсэн хууль болон Үндсэн хуулийн хуулиудыг өөрчлөх хуулийг Танхим тус бүрээр хэлэлцэн батлах бөгөөд хэлэлцүүлгийн хооронд 3 сараас доошгүй хугацаатай дараалсан хоёр хэлэлцүүлэг явуулж, хоёр дахь хэлэлцүүлэгт Танхим тус бүрийн гишүүдийн дийлэнх олонхын саналаар батална. Хэрэв баталсан хуулийг нийтэлснээс хойш 3 сарын дотор аль нэг Танхимын гишүүдийн 1/5 нь, эсхүл 50 000 сонгогч, эсхүл 5 Мужийн Зөвлөл ард нийтийн санал асуулга явуулахыг шаардвал санал асуулгаар хэлэлцүүлж хүчинтэй саналын олонхоор батлагдсанд тооцно. Хоёр дахь хэлэлцүүлгээр Танхим тус бүрт гишүүдийн 2/3-ын саналаар батлагдсан бол ард нийтийн санал асуулга явуулахгүй.	139 дүгээр зүйл Бүгд Найрамдах хэлбэрийг өөрчлөх асуудлаар Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахгүй.
12. НИДЕРЛАНДЫН ВАНТ УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
Баталсан: 1815 Өөрчлөгдсөн: 2008 8 бүлэг, 142 зүйлтэй https://www.constituteproject.org/constitution/Netherlands_2008?lang=en	137 дугаар зүйл Хаанаас зөвшөөрөл авсан байна. Парламент санаачлах эрхтэй.	137 дугаар зүйл, 138 дугаар зүйл 1. Үндсэн хуулийг өөрчлөхийн тулд парламентын санал болгосон найруулгаар Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатайг заасан Актыг парламент гаргах ёстой. 2. Хааны санал болгосноор, эсхүл түүний нэрийн өмнөөс, эсхүл өөрөөр заагдсан журмын дагуу хоёр дахь танхим хуулийн төслийг хэд хэдэн хуулийн төсөл болгон хувааж болно. 3. Энэхүү зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан Парламентын Акт нийтлэгдсэнээс хойш хоёр танхим тарна. 4. Шинээр бүрдсэн хоёр танхим хуулийн төслийг хэлэлцэж 2/3 саналаар батална. Мөн хэрэв хуулийн төслийг хоёр дугаар хэлэлцүүлгийн дараа Хаан сайшаасан бол хоёр танхимаас тус бүр 2/3-ын саналаар гаргасан Парламентын тухай хуулиар дараахийг нэмж болно: 1. Шинээр оруулж буй нэмэлт, өөрчлөлтийг Үндсэн хуулийн өөрчлөгдөөгүй заалттай нийцүүлсэн. 2. Нэмэлт, өөрчлөлтийн дагуу дарааллын дугаарыг өөрчилсөн.	139,140,141,142 дугаар зүйл Мужууд баталж, Хаан дэмжсэн нэмэлт, өөрчлөлтүүд нийтлэгдсэн даруйдаа хүчин төгөлдөр үйлчилнэ. Батлагдсан нэмэлт, өөрчлөлттэй зөрчилдөж буй парламентын акт, бусад тогтоомж нь тэдгээрийг Үндсэн хуультай нийцүүлэх хүртэл хүчинтэй хэвээр байна. Үндсэн хуулийн өөрчлөгдсөн заалтын бичвэрийг Хааны зарлигаар нийтэлж, Үндсэн хуулийн бүлэг, хэсэг, зүйлийн дараалалд өөрчлөлт оруулна. Парламентын актаар Үндсэн хуулийн зүйлийг Нидерландын Вант Улсын Тунхаглал (Харти)-тай нийцүүлж болно. Энэ тохиолдолд 139,149, 141 дүгээр зүйлийг нэгэн адил хэрэглэнэ.
13. ИСПАНИЙН ВАНТ УЛС			
Үндсэн хууль баталсан,	Санаачлах, боловсруулах,	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт

сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	өргөн мэдүүлэх субъект		оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
Баталсан: 1978.12.27 Өөрчлөгдсөн: 2011 онд нэмэлт, өөрчлөлт орсон. 10 хэсэг, 169 зүйлтэй Нэмэлт өөрчлөлтийн, шилжилтийн нөхцлийн, хүчингүй болгосон, төгсгөлийн гэсэн заалттай. https://www.constituteproject.org/constitution/Spain_2011?lang=en	87 дугаар зүйл 87.1. Хууль санаачлах эрхийг Үндсэн хуулийн дауу Засгийн газар, Конгресс, Сенат эдэлнэ. 87.2. Тусгаар мужуудын Ассамблей хуулийн төслийн санал дэвшүүлж Засгийн газарт, эсхүл Конгрессын тэргүүлэгчдэд хүсэлт гаргаж болно. Ингэхдээ Ассамблейн 3 хүртэл гишүүнийг тухайн Танхимын хэлэлцүүлэгт өөрсдийн саналыг хамгаалах үүрэгтэйгээр явуулна.	167 дугаар зүйл: 1. Үндсэн хуулийн тодорхой заалтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах журам 1.1. Конгресс, Сенатад гишүүдийн 3/5 саналаар баталсан байна. Конгресс, Сенатын санал зөрөх тохиолдолд хамтарсан комисс байгуулна. Комисс нь дахин санал хураалтыг явуулна. 1.2. Хэрэв дээрх байдлаар санал нийлэхгүй бол төслийг Сенатад дийлэнх олохоор, Конгрессд 2/3 саналаар баталсанд тооцно. 1.3. Парламентаас баталсан төслийг 15 хоногийн дотор аль нэг танхимийн 1/10 гишүүд шаардлагатай гэж үзвэл референдумаар хэлэлцүүлнэ. 168 дугаар зүйл: 2.1. Хэрэв Үндсэн хууль бүхэлдээ, эсхүл түүний Нийтлэг үндэслэл, 2 дугаар бүлгийн Хүний эрх, эрх чөлөө, Хаан ширээний тухай бүлэг өөрчлөгдөхөөр бол нэмэлт, өөрчлөлт оруулах зарчмыг Танхим бүрт 2/3 саналаар баталсны дараа хоёр Танхим тарна. 2.2. Шинээр бүрдсэн хоёр танхимд 2/3 саналаар батлагдана. 2.3. Хоёр танхимаар батлагдсан нэмэлт, өөрчлөлтийг соёрхон батлуулахаар ард түмний хэлэлцүүлэг явуулна.	169 дүгээр зүйл. Үндсэн хуулийг өөрчлөх саналыг дайны цагт болон 116 дугаар зүйлд дурдсан нөхцөл байдалд (халдлага, түрэмгийлэл, онц байдал, эзлэгдсэн байдал) байж болохгүй.
14. БҮГД НАЙРАМДАХ ПОРТУГАЛ УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
Баталсан: 1976 Өөрчлөгдсөн: 2005 онд нэмэлт, өөрчлөлт орсон. 4 хэсэг, 12 бүлэг, 299 зүйлтэй. Шилжилтийн ба төгсгөлийн хэсэгтэй. https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005?lang=en	285 дугаар зүйл Депутат санаачлах ба Ассамблей хэлэлцэн батална.	284 дүгээр зүйл 1. Ассамблей нь Үндсэн хуулийг өөрчлөлт хийх тухай хууль батлагдан хэвлэгдсэнээс хойш 5 жилийн хугацаа өнгөрснөөр тийнхүү нэмэлт, өөрчлөлтийг авч хэлэлцэнэ. 2. Ассамблей нь шаардлагатай гэж үзвэл гишүүдийн 4/5 саналаар дээрх хугацаанаас өмнө нэмэлт, өөрчлөлтийг хэлэлцэх тухай шийдвэр гаргаж болно. 3. 2/3 саналаар нэмэлт, өөрчлөлтийг батална. 4. Батлагдсан нэмэлт, өөрчлөлт нь Үндсэн хуулийг өөрчлөлт хийх тухай хуультай нэгтгэгдэнэ. 5. Ерөнхийлөгч ёсчилно.	288 дугаар зүйл. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар бол дараах зүйлийг хүндэтгэх үзнэ: a) улсын тусгаар тогтнол, нэгдмэл байдал; b) Бүгд Найрамдах Улсын удирдлагын хэлбэр; c) төрөөс сүм хийдийн бие даасан байдал; d) иргэний эрх, эрх чөлөө; e) хөдөлмөрчдийн эрх, ашиг, үйлдвэрчний эвлэлийн эрх ашиг; f) өмчийн бүх хэлбэр; g) эдийн засгийн холимог тогтолцоо; h) сонгуулийн тогтолцоо; i) олон талт үзэл, улс төрийн байгуулалт; j) төрийн эрх мэдлийн хуваарилалт, харилцан ажиллагаа; l) Үндсэн хуулийн хяналт; m) шүүхийн бие даасан байдал; n) орон нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагын бие даасан байдал; 289 дүгээр зүйл. Онц болон дайны байдал, дайн бүхий байдалд Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахгүй (revision). 285.2. Нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөл өргөн барьсан бол бусад этгээдүүд Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах өөр өөрсдийн төслийг 30 хоногийн дотор өргөн барина.
15. БҮГД НАЙРАМДАХ ЧЕХ УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр

Батлагдсан: 1992 Нэмэлт, өөрчлөлт: 2013 онд орсон https://www.constituteproject.org/constitution/Czech_Republic_2013?lang=en	41 дүгээр зүйл 2. Депутатын Танхимд хуулийн төслийг Засгийн газар, депутат, бүлэг депутат, Сенат, орон нутгийн өөрөө удирдах дээд нэгжээс оруулна. Хоёр танхим хэлэлцэж Сенат эцэслэн батална.	39 дүгээр зүйл 1. Танхим тус бүрийн гишүүдийн 3/1-ээс доошгүйн ирцтэйгээр хэлэлцэнэ. 2. Хэрэв Үндсэн хуульд өөрөөр заагаагүй бол хуралдаанд оролцсон депутат, сенаторуудын олонхын саналаар батална.	9 дүгээр зүйл 1. Зөвхөн Үндсэн хуулиар зохицуулахаар заасан хуулиудаар Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулна. 2. Ардчилсан эрх зүйт төрийн үндсэн зарчимд өөрчлөлт оруулахгүй.
16. БҮГД НАЙРАМДАХ ЛАТВИ УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
1922.02.15-нд Латвийн Үндсэн хуулийн хурлаар батлагдсан. 1991 онд шинэчлэн найруулж 10 орчим өөрчлөлт оруулсан ба хамгийн сүүлд 2014 онд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. https://www.constituteproject.org/constitution/Latvia_2014?lang=en	78 дугаар зүйл. Сонгогчдын аравны нэг нь Үндсэн хууль болон бусад хуульд өөрчлөлт оруулах тухай төсөл боловсруулан Ерөнхийлөгчид өргөн барих эрхтэй. Ерөнхийлөгч хуулийн төслийг Сеймээр хэлэлцүүлнэ. Хэрэв Сейм төслийг батлаагүй тохиолдолд ард нийтийн санал асуулга явуулна.	76 дугаар зүйл. Сеймийн гишүүдийн гуравны хоёрын ирцтэйгээр гурван удаагийн хэлэлцүүлэг явуулж, хуралдаанд оролцогсдын гуравны хоёрын саналаар Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулна. 77 дугаар зүйл. Үндсэн хуулийн 1 /Латви нь тусгаар тогтносон, ардчилсан, БНУлс мөн/, 2 /Төрийн бүх эрх мэдэл Латвийн ард түмний мэдэлд байна/, 3 /Латвийн газар нутаг олон улсын гэрээгээр тогтоогдсон хил хязгаарын дотор оршино/, 4 /Латви хэл бол Латвийн БНУ-ын албан ёсны хэл мөн/, 6 /Сейм нь бүх нийтийн, тэгш, шууд, нууц санал хураалтаар хувь тэнцүүлэх зарчмын үндсэн дээр сонгогдоно/, 77 /Сейм нь Үндсэн хуулийн 1,2,3,4,6,77 дугаар зүйлийг өөрчилбөл уг өөрчлөлт нь ард нийтийн санал асуулга явуулснаар хүчин төгөлдөр болно/ дугаар зүйлүүдийг ард нийтийн санал асуулгаар өөрчилнө. 78 дугаар зүйл. Сонгогчдын 1/10 нь Үндсэн хууль болон бусад хуульд өөрчлөлт оруулах тухай төсөл боловсруулан Ерөнхийлөгчид өргөн барих эрхтэй бөгөөд Ерөнхийлөгч уг төслийг Сеймээр хэлэлцүүлэх үүрэгтэй. Хэрэв Сейм уг төслийн агуулгыг өөрчлөхөд хүрвэл ард нийтийн санал асуулгаар шийдвэрлүүлнэ. 79 дүгээр зүйл. Нийт сонгогчдын тал хувь нь Үндсэн хуулийн өөрчлөлтийн төслийг хүлээн зөвшөөрснөөр уг өөрчлөлт хүчин төгөлдөр болно. 80 дугаар зүйл. Сонгуулийн эрх бүхий нийт иргэд ард нийтийн санал асуулгад оролцох эрхтэй.	
17. БҮГД НАЙРАМДАХ БОЛГАР УЛС			
Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
Баталсан: 1991. Өөрчлөгдсөн: Хамгийн сүүлд 2015 Нийт 8 удаа Бүтэц: 10 бүлэг 169 зүйлтэй. https://www.constituteproject.org/constitution/Bulgaria_2015?lang=en	154 дүгээр зүйл 1/ Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай саналыг Ардын Их Хурлын нийт гишүүний 1/2, эсхүл Ерөнхийлөгч гаргана.	154 дүгээр зүйл 2/ Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн тухай хуулийн төслийг Ардын Хуралд танилцуулснаас хойш 1-3 сарын дотор хэлэлцэнэ. 155 дугаар зүйл 1/ Төслийг Ардын Хурал гурван өдрийн 3 удаагийн хэлэлцүүлгээр нийт гишүүний 3/4-ын саналаар хэлэлцэнэ. 2/ Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн хуулийн төслийг 2-5 сарын дотор дахин хэлэлцэхийн тулд Ардын Хурлын нийт гишүүний 3/4-аас доошгүйн ирцтэйгээр хуралдаж 2/3-оос дээш саналаар батална. 156 дугаар зүйл	9 дүгээр бүлэг Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, Шинэ Үндсэн хууль батлах 153 дугаар зүйл Үндэсний Ассамблей нь Үндэсний Их Ассамблейн бүрэн эрхэд хамаарахаас бусад асуудлаар Үндсэн

eproject.org/constitution/Bulgaria_2007?lang=en	159 дүгээр зүйл 1/ Зөвхөн Ерөнхийлөгч, эсхүл Ардын Хурлын гишүүдийн хамгийн багадаа 1/2-ээс доошгүй хувь нь Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн хуулийн төслийг санаачлах эрхтэй.	Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг Ардын Хурлын дарга 7 хоногийн дотор гарын үсэг зурж, албан ёсоор нийтэлснээр хүчин төгөлдөр үйлчилнэ. 159 дүгээр зүйл 2/ Шинэ Үндсэн хуулийн төсөл, эсхүл хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлт нь улсын хил хязгаарыг өөрчлөхтэй холбоотой бол 158 дугаар зүйлд зааснаар Ардын Хуралд танилцуулснаас хойш 2 сараас багагүй 5 сараас ихгүй хугацаанд хэлэлцэнэ. 160 дугаар зүйл 1. Ардын Их Хурал нийт гишүүдийн 2/3-ын саналаар Ардын Их Хурлын сонгууль явуулах асуудлыг шийдвэрлэнэ. 2. Ардын Хурлын шийдвэр гарснаас хойш 3 сарын дотор Ерөнхийлөгч Ардын Их Хурлын сонгуулийг товлонго. 3. Ардын Их Хурлыг сонгосноор Ардын Хурлын бүрэн эрх дуусгавар болно. 161 дүгээр зүйл Шинэ Үндсэн хуулийн төслийг Ардын Их Хурал 3 өөр өдөр нийт гишүүний 2/3-ын нууц санал хураалтаар батална. 162 дугаар зүйл 1/ Ардын Их Хурал зөвхөн Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг хэлэлцэхээр сонгогдоно. 2/ Шаардлагатай тохиолдолд Ардын Хурлын чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ. 3/ Ардын Их Хурлын бүрэн эрх нь Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэсний дараа дуусгавар болно. Энэ тохиолдолд Ерөнхийлөгч хуульд заасны дагуу Ардын Хурлын сонгуулийг товлонго. 163 дугаар зүйл Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн акт /хууль/ Ардын Их Хурлын дарга 7 хоногийн дотор гарын үсэг зурж, албан ёсоор нийтэлснээр хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлнэ.	хуулийн бүх л зүйлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах эрхтэй. 158 дугаар зүйл Үндэсний Их Ассамблей нь: 1.Шинэ Үндсэн хууль батлах, 2. БНБолгар улсын газар нутгийг өөрчлөх, эсхүл соёрхон баталсан олон улсын гэрээг өөрчлөхөөр бол ирээдүйн хор уршгийг тооцоолсон байна. 3. Төрийн байгуулал болон засаглалын хэлбэрийн аливаа өөрчлөлтийг шийдвэрлэх; 4. Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйлийн 2 болон 4 дүгээр заалт, 57 дугаар зүйлийн 1 болон 3 дугаар заалтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шийдвэрийг гаргах, 5. Үндсэн хуулийн 9 дүгээр бүлэгт нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шийдвэрлэх эрхтэй.
---	---	--	---

18. БҮГД НАЙРАМДАХ ЭСТОНИ УЛС

Үндсэн хууль баталсан, сүүлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон огноо	Санаачлах, боловсруулах, өргөн мэдүүлэх субъект	Хэлэлцэн батлах дэг, журам	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах нөхцөл, хязгаарлалт, хэлбэр
1992-6-28-нд ард нийтийн санал асуулгаар батлагдсан. Нэмэлт, өөрчлөлт: 2015 онд орсон https://www.constitutionsproject.org/constitution/Estonia_2015?lang=en	78.8. 103.5. 161дүгээр зүйл Парламентын гишүүдийн 1/5 нь эсхүл Ерөнхийлөгч Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулах төслийг санаачлах эрхтэй.	163 дугаар зүйл: Үндсэн хуулинд зөвхөн хуулиар өөрчлөлт оруулах бөгөөд ард нийтийн санал асуулгаар, парламентын хоёр бүрэн эрхийн хугацааны бүрэлдэхүүнээр, тулгамдсан яаралтай асуудлаар парламент тус тус өөрчлөлт оруулах эрхтэй. Үндсэн хуулинд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг парламент 3 удаагийн хэлэлцүүлгээр хэлэлцэх бөгөөд эхний болон хоёрдахь хэлэлцүүлгийн хоорондын хугацаа 3 сараас багагүй, хоёр дахь болон гурав дахь хэлэлцүүлгийн хугацаа нэг сараас доошгүй байна. 164 дүгээр зүйл: Төслийг ард нийтээр хэлэлцүүлэх шийдвэрийг парламентын гишүүдийн 3/5-аас доошгүй нь гаргана. Уг шийдвэр гарснаас хойш 3-аас доошгүй сарын дараа ард нийтийн санал асуулгыг явуулна. 165 дугаар зүйл: Төслийг парламентын хоёр бүрэн эрхийн хугацаанд хэлэлцүүлэх шийдвэрийг парламентын гишүүдийн олонхоор шийднэ. Хэрэв дараагийн парламентын бүрэлдэхүүний 3/5 нь эхний хэлэлцүүлгээр уг төслийг өөрчлөхгүйгээр хүлээж авбал Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг баталсанд тооцно.	162 дугаар зүйл Үндсэн хуулийн 1 дүгээр бүлэг /Ерөнхий зүйл/ болон 15 дугаар бүлэг /Үндсэн хуулийн өөрчлөлт/-т зөвхөн ард нийтийн санал асуулгаар өөрчлөлт оруулна.

		<p>166 дугаар зүйл: Тулгамдсан асуудлаар Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг парламентын гишүүдийн 4/5-ийн шийдвэрээр хүлээн авна. Энэ тохиолдолд төслийг парламентын бүрэлдэхүүний 2/3 нь хүлээж авснаар хууль батлагдана.</p> <p>167 дугаар зүйл: Үндсэн хуулийн өөрчлөлтийн тухай хуулийг Ерөнхийлөгч нийтлүүлэх бөгөөд уг хуулинд заасан хугацаанаас эхлэн дагаж мөрдөх боловч энэ хугацаа нь нийтлэгдсэнээс хойш 3 сараас доошгүй байна.</p> <p>168 дугаар зүйл: Хэрэв тодорхой асуудлыг ард нийтийн санал асуулгад оруулахгүйгээр эсхүл парламентаар хэлэлцэхгүйгээр буцаасан бол энэ талаарх төслийг нэг жилийн дотор дахин өргөн барихыг хориглоно.</p>	
--	--	--	--